

nega vodje, polkovnika Vladimirja Vodopivca. Omeniti velja še dvoje pričevanj o koncentracijskem taborišču Dachau na zadnjih straneh knjige. Avtor jih je uvrstil v knjigo zato, ker meni, da izrazito prispevata k osvetlitvi razmer v Dachau in drugih nacističnih koncentracijskih taborišč. Prvo, pričevanje prof. Mirka Koširja, je bilo napisano leta 1945, drugo, pričevanje dr. Alojza Kraigherja, pa tri leta kasneje.

S temi opozorili na nekatera najznačilnejša sporočila s katerimi je preletel avtor spominjanje na vojna leta in svoje izkušnje v mednarodnih naporih nove Jugoslavije za rešitev restitucijskega vprašanja, naj sklenemo poročilo o drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih«. Kljub izrečenim pripombam je Ivan Kreft s to knjigo brez dvoma obogatil obstoječo memoarsko literaturo, saj predstavlja nadaljevanje njegovih »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« eno izmed ustvarjalnih pričevanj o najpomembnejšem in prelomnem obdobju naše novejšje zgodovine.

Jurij Perovšek

Boris Zihlerl, *Zbrana dela*, druga knjiga, Inštitut za marksistične študije znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Ljubljana 1983, 328 strani.

Druga knjiga Zbranih del Borisa Zihlerla prinaša članke, ki jih je Zihlerl napisal v času od aprila 1941 do maja 1945 in torej zaokrožuje njegovo bogato publicistično dejavnost v celotnem času narodnoosvobodilnega boja.

Uredniški odbor (Neda Pagon-Brglez, Marko Kerševan, Ivan Križnar, Boris Majer, Lev Modic in Franc Zadavec) je zbral in pripravil za objavo skupno 78 člankov, pri katerih je bilo mogoče ugotoviti Zihlerlovo avtorstvo, ter jih razvrstil kronološko po času njihovega izida. Del teh člankov je že bil objavljen (največ v: Boris Zihlerl, Članki in razprave, Ljubljana 1948), večina pa jih je postala prvič dostopna širši javnosti šele z objavo v tem zborniku, kar nedvomno opravičuje njegov izid.

Gre za članke, ki jih je Zihlerl objavljal v osrednjem časopisju (Delo, Ljudska pravica, Slovenski poročevalec, Delavska enotnost, Borba) ter v obliki brošur, ki so jih izdajale komisije za agitacijo in propagando partijskega, frontnega in vojaškega vodstva. Po idejni usmerjenosti predstavljajo kontinuiteto predvojne napredne družbene in politične misli, temelječe na spoznanjih historičnega materializma, s pristopom aktualno teoretskega razmišljanja pa so pomenili pomembno izhodišče za razumevanje in razreševanje praktičnih političnih vprašanj, ki jih je prinašal ta prelomni čas.

Vsebinsko so članki pestri in številne od njih karakterizira oster polemičen ton, naperjen proti reakciji doma in v svetu. Naslednja značilnost Zihlerlovega pisanja pa je njegov izrazit zgodovinski pristop k obravnavanju določenega vprašanja, ko prek analize družbenih razmer v preteklosti spremlja razvoj določenega problema do trenutka, ki ga zanima.

Predmet njegovega zanimanja so analize družbenih razmer, ki so pripeljale do zloma Avstro-Ogrske in nastanka Jugoslavije, analize kriznih vprašanj in mednarodnega položaja stare Jugoslavije, spremlja procese diferenciacije v slovenski družbi, vprašanje slovanstva, z navdušenjem piše o pridobitvah okto-

brske revolucije, o vzponu sovjetskega proletariata in boljševiške partije ter vsestranskem preporodu sovjetske družbe, o socialistični družbi, ki ustvarja novo, plemenitejše razmerje med ljudmi, razmišlja o proletarskem internacionalizmu in domovinskosti proletariata, pojasnjuje stališča komunistov do aktualnih vprašanj (agrarno, nacionalno vprašanje, vprašanje demokracije itd.), stalno poudarja potrebo skupnega boja vseh jugoslovanskih narodov, analizira pridobitve narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije in se odziva na številne aktualne dogodke.

Zbrana dela odkrivajo pomemben prispevek Zihlerla k političnemu, idejnemu in kulturnemu poslanstvu tiska, kakršnega je imel le-ta v času NOB. Ne izražajo pa širše Zihlerlove dejavnosti, kakršno je Zihlerl opravljal kot aktivist, urednik časopisov, načelnik komisije za agitacijo in propagando pri centralnem komiteju KPS, kot voditelj političnega oddelka 18. divizije, upravnik in predavatelj višje partijske šole pri centralnem komiteju KPS, načelnik odseka za prosveto pri predsedstvu SNOS in kot član agitpropa centralnega komiteja KPJ, kar bi bilo mogoče doseči le z vključitvijo celotnega Zihlerlovega pisnega opusa. To bi seveda povzročilo razširitev zastavljenega koncepta zbornika, od uredništva pa terjalo dodatne napore. Tako pa lahko samo ugotovimo, da pomeni knjiga, kakršna je, izgubljeno priložnost, da se celoviteje seznanimo z Zihlerlovim delom in ustvarjanjem.

Glavne pripombe, ki se porajajo niti ne preveč pozornemu bralcu, pa se nanašajo na ustreznost oziroma neustreznost kritičnega aparata, katerega je pripravilo uredništvo v pojasnilo določenih dogodkov, pojmov, oseb, da bi bili bralcu dokumenti čim razumljivejši. Tu je opazno, da so bili kriteriji o tem, kaj in kako pojasniti, slabo izdelani in nedosledni. Že samo dejstvo, da gradivo, ki obsega nekaj manj kot 300 strani, pojasnjuje 113 v glavnem kratkih opomb, katere obravnavajo pretežno stvarna gesla, dokazuje, da je ta aparat po obsegu precej šibek. K temu je sicer dodan register 146 osebnih imen (približno polovica od vseh imen, kolikor se jih v dokumentih pojavlja), vendar o vlogi in delu posameznika v konkretnem primeru, ki ga določen dokument obravnava, bralec ni sproti obveščen oziroma opozorjen, čeprav bi take vrste pojasnila nedvomno sodila med tekoče opombe. Nerazumljivo je, zakaj pri sestavljanju kritičnega aparata niso bile upoštevane izkušnje in rezultati, do katerih je naše zgodovinopisje že prišlo ob izdajanju ne tako malega števila dokumentov.

Iz metodološke neizdelanosti izhajajo številne pomanjkljivosti. Če analiziramo opombe po njihovi vsebini, vidimo, da se v veliki meri nanašajo na predhodna obdobja, kar je delno narekoval Zihlerlov zgodovinski prijem obravnavanja problematike, a ne moremo mimo spoznanja, da tudi na škodo obdobja, v katerem so nastajali ti članki. Ne trdimo, da so za predvojna obdobja opombe preštevilne, nasprotno, tudi tam bi bilo vredno še marsikatero mesto pojasniti, nekatere obstoječe opombe pa razširiti in precizirati, dejstvo pa je, da je vojno obdobje nezadostno pojasnjeno. Bralec lahko dobi na primer osnovne informacije o bitki na Kosovem polju med srbsko in turško vojsko ter še o nekaterih drugih bitkah s Turki (kar je seveda pravilno!), zaman pa jih bo iskal za številne vojne operacije med drugo svetovno vojno, ki jih Zihlerl omenja v člankih. Našel jih ne bo tudi za nekatere važnejše politične dogodke, procese, forume

narodnoosvobodilnega gibanja itd. Tudi če ta del pripomb lahko delno spregledamo, ker je odločanje o tem, kaj je potrebno pojasniti med drugim tudi stvar osebne presoje, pa ne moremo mimo nekaterih drugih pomanjkljivosti in napak, ki se pojavljajo in so posledica premalo poglobljenega pristopa k proučevanju zbranega gradiva. Takšno delo pač zahteva od uredništva širše pa tudi podrobno poznavanje vsakokratnih razmer, dogajanj, oseb itd., kakor tudi kritičen pristop do dokumentov.

Znanstven pristop zavezuje, da se opozarja na tiste trditve v dokumentih, katere so znanstvene raziskave že ovrgle ali pa gre za očitno pomoto. Uredništvo bi bilo na primer dolžno opozoriti v zvezi z Zihherlovo navedbo, po kateri datira izjava KPJ, KPI in KPA o pravici slovenskega naroda do samoodločbe v leto 1931 (str. 48), da je podatek napačen in da je bila izjava podana šele v začetku leta 1934. Enako bi morale opozoriti na nekatere previsoke navedbe glede števila žrtev okupatorja v posameznih bojih. Prav tako bi bilo potrebno, kadar je le mogoče ugotoviti, dosledno navajati vir, iz katerega je Zihherl direktno navajal določene misli ali podatke in kar je tudi sam nakazal z navednicami.

Hujše od teh pomanjkljivosti so napake, ki se pojavljajo v pojasnilih. Oglejmo si samo nekaj primerov:

Pod opombo 23 najdemo podatek, da je vlada Dušana Simovića preklicala pristop Jugoslavije k trojnemu paktu in da je bil to povod za Hitlerjev napad nanjo. Prvič, Simovićevega vlada ni preklicala pristopa, nasprotno, izjavila je, da le-ta še naprej ostaja v veljavi, in drugič, Hitlerju se je mudilo z napadom na Jugoslavijo, ker je ta spričo notranjega vrenja postala nezanesljiv zaveznik, je pa moral balkansko in s tem jugoslovansko vprašanje hitro rešiti, če je hotel uresničiti načrtane cilje nasproti Sovjetski zvezi.

Pod opombo 24 beremo, da je bil Tone Tomšič leta 1934 član »CK KPJ za Slovenijo«. Vrhovni partijski forum se je imenoval pokrajinski komite KPJ za Slovenijo, centralni komite pa smo v Sloveniji dobili šele z ustanovitvijo nacionalne komunistične partije aprila 1937.

Belogardistični »Štajerski bataljon« ni mel glavnega tabora v Št. Joštu pri Vrhniki, ampak pri Novem mestu in ga nikakor ni mogoče povezovati z raztrganci kot piše pod opombo 56.

»Werman« (op. 88) ni naziv za pripadnika Wehrmachta — nemške redne vojske, temveč za pripadnika Wehrmannschafta, polvojaške organizacije, organizirane po zgledu SA.

Natlačen ni bil likvidiran leta 1943, kot piše v njegovi biografiji (str. 317), ampak 13. oktobra 1942.

Nekatera pojasnila dajejo preveč poenostavljene ali širokopotezne ocene. Tako beremo pod opombo 10, da je Stalin leta 1943 »samovoljno« razpustil tretjo komunistično internacionalo. Iz tega bi lahko sklepali, da je bilo to dejanje izključno posledica Stalinove samovolje, če ne poznamo sklepa IK KI, katerega so podpisali tudi predstavniki nekaterih drugih komunističnih partij in če ne vemo, da so njen razpust zahtevali tudi zahodni zavezniki. Po drugi strani pa lahko ocena s takšnim predznakom navaja na misel, da je razpust pomenil nekaj negativnega, škodljivega za komunistično gibanje.

Dalje so napake, ki so nastale verjetno iz tehničnih razlogov, pa v korekturah niso bile popravljene. Tako je datiran drugi tržaški proces v december 1931 (op. 53), namesto v december 1941, navedbe o uporabljenih »virih« (str. 20) pa bi lahko koga napotile na brezuspešno iskanje pete knjige »Ljubljana v ilegali«, ki je zaenkrat še ni.

In končno je treba omeniti še dva napačna podatka iz uvodnega besedila »Akcijska vloga marksizma v narodnoosvobodilnem boju«, kjer so med drugim predstavljene glavne zadolžitve, ki jih je Boris Zihlerl opravljal v tem obdobju. Na str. 7 beremo, da je bil Zihlerl izvoljen za člana centralnega komiteja KPS na III. pokrajinski partijski konferenci KPS junija 1940 na Vinjah, kar ne drži. Iz Kardeljevega pisma centralnemu komiteju KPS 18. 6. 1943 je razvidno, da ga je Kardelj šele takrat predlagal kot kandidata za člana centralnega komiteja (dokument je objavljen v Zborniku dokumentov in podatkov iz narodnoosvobodilne vojne jugoslovanskih narodov, del II, knjiga 9, dok. št. 282). Prav tako ne drži podatek na isti strani, da je bil Zihlerl član izvršnega odbora Osvobodilne fronte od leta 1941 dalje.

Žal ne moremo mimo ugotovitve, da je bilo delo uredništva s te strani premalo strokovno opravljeno in da se s takšnim pristopom ustvarja zmeda okoli posameznih dejstev, ki jih je zgodovinopisje že razčistilo.

Vida Deželak

Nikola Popović: *Koreni kolaboracionizma*. Narodna knjiga, Beograd 1984, ilustr., 234 strani.

Sploh ni potrebno, da je človek zgodovinar ali pa sicer odličen poznavalec preteklosti, ko včasih v navalu pesimizma ali nevere v človekov razum na kratko označi človeško zgodovino kot nepretrgano verigo nasilja, vojn, zločinov in vsakršnih kršitev naravnega in drugega prava, morale in medsebojnih dogovorov. Človek, ki ni optimist zgolj zato, da bi to življenje lažje živel, ampak hoče do tega priti razumsko in z analizo dosedanje človeške prakse, se tu znajde pred težavno nalogo. Nasilje v najrazličnejših oblikah se skozi zgodovino dejansko vleče kot rdeča nit, ponekod celo kot glavno določilo eksistence celih človeških rodov. Nič ne kaže, da bi sedanost ali bližnja bodočnost obetala v tem pogledu preokret, čeprav je res, da se že kažejo meje temu nasilju. Pri čemer mislimo predvsem na nevarnost popolnega uničenja človeštva in našega planeta sploh.

Seveda nasilje in politika sile nista sama sebi namen ali pa sta to le redko in v omejenem obsegu. Predvsem sta v funkciji globljih družbenih in materialnih procesov, predvsem v funkciji interesov udeležencev in nosilcev teh procesov. Ti subjekti so slejkoprej zmeraj tudi posamezniki, a vendar so tudi oni zmeraj vključeni v širše družbene procese, ki se npr. kažejo v obliki razrednih, političnih, ideoloških in kulturnih gibanj, lahko tudi v formi ustanov, organizacij, združenj. Nasilje je v teh procesih igralo zmeraj eno od ključnih vlog. Ena najpogostejših oblik razreševanja razrednih in političnih nasprotij ter uresničevanja s tem zvezanih interesov je bila prav vojna. Tukaj nas kot izhodišče razmišljanja zanima prav ta, ali natančneje, zanimajo nas odzivi na sproženo in vodeno vojno, na »materializirano« politiko sile z običajnimi po-